

PROFESSORILIITTO
PROFESSORFÖRBUNDET
FINNISH UNION OF UNIVERSITY PROFESSORS

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Helsinki 30.10.2021

Asia: Professoriliiton lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle tekijänoikeuslain ja sähköisen viestinnän palveluista annetun lain 184 §:n muuttamisesta, VN/17453/2021

Professoriliitto (myöhemmin liitto) kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä tekijänoikeuslaiksi. Liitto lausuu kunnioittavasti seuraavaa.

Hallituksen esitys tulee palauttaa takaisin valmisteluun

Professoriliitto toteaa, että hallituksen esitys on valmisteltu puutteellisesti ja tulee palauttaa takaisin valmisteluun. Valmisteluvaiheessa oikeudenomistajien ja –haltijoiden edustajia, kuten professorikunnan edustajia, ei ole kuultu. Vaikuttavuusarviointi on siksi jäänyt vaillinaiseksi. Luonnoksessa hallituksen esitykseksi on tarpeettomasti säädetty asioista, joita DSM-direktiivin täytäntöönpano ei edellytä ja jotka vaarantavat lainsäädäntöhankkeen tavoitteiden saavuttamisen. Ministeriön tulee kansallisesti näin merkittävässä asiassa huolehtia lainvalmistelun riittävästä resursoinnista ja oikeudenomistajien ja -haltijoiden edustajien ja muiden sidosryhmien asianmukaisesta kuulemisesta. Nyt annettu lausuntoaikataulu on liian tiukka.

Yleistä

Liitto toteaa, että hallituksen esityksen taustalla on muun muassa DSM-direktiivin täytäntöönpano Suomessa. Tavoitteena tulisi Komission tiedonannon ”Tekijänoikeuteen pohjautuvan oikeudenmukaisen, tehokkaan ja kilpailukykyisen talouden edistäminen digitaalisilla sisämarkkinoilla” (COM(2016) 592 final) mukaisesti varmistaa Euroopan luovan alan kilpailukykyyn säilyminen. Tämä tavoite ei toteudu nyt lausuttavana olevassa hallituksen esityksessä.

Komissio toteaa tiedonannossa ”Uusi eurooppalainen tutkimusalue tutkimusta ja innovointia varten” (COM/2020/628 final), että julkinen tiedejärjestelmä on keskeinen osa TKI-järjestelmää ja Euroopan hyvinvoinnin takaavan huippuosaamisen kulmakivi. Komissio toteaa edelleen, että tieteen edistyminen ja eurooppalaisen tutkimusalueen toiminta edellyttävät akateemista vapautta. Unescon 11.11.1997 hyväksymän suosituksen (Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel) mukaan yliopiston tutkimus- ja opetushenkilökunnan tekijänoikeuksia on suojattava osana akateemista vapautta. Unescon suositus on otettu huomioon tulkittaessa Euroopan perusoikeuskirjan 13 artiklaa akateemisesta vapaudesta. Suomessa akateeminen vapaus on turvattava myös tekijänoikeuslaissa perustuslain PL 16 §:n 3 momentin ja 22 §:n mukaisesti. Toteutuessaan esitys heikentäisi merkittävästi suomalaisten tutkijoiden tekijänoikeuksia nykytilanteeseen verrattuna.

PROFESSORILIITTO
PROFESSORSFÖRBUNDET
FINNISH UNION OF UNIVERSITY PROFESSORS

Tekijänoikeuksien kaventaminen heikentäisi avoimen tutkimuksen sekä keksintö- ja innovaatiotoiminnan kannustimia. Tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus ei toteudu ilman tekijänoikeuksia. Tutkijoiden tekijänoikeuksilla turvataan se, että perusoikeudet toteutuvat myös yliopistosektorilla. Tutkijavetoisuus takaa tieteen laadun.

Akateemisen vapauden turvaamisen kannalta epäonnistunein luonnoksen kohta on ehdotettu tekijänoikeuslain 31 §:n 3 momentti. 31 § koskee oikeudenluovutuksen perumista. Pykälän 3 momentin mukaan työnantajalle jäisi ei-yksinomainen oikeus käyttää teosta, jos teos on luotu täytettäessä työ- tai virkasuhteesta johtuvia työtehtäviä. Professoriliitto huomauttaa, että laissa ei ole nimenomaisesti säädetty eikä pidäkään säätää tekijänoikeuden siirtymisestä työnantajalle työsuhteen perusteella. Yliopistoihin on vakiintuneesti sovellettu ns. korkeakoulupoikkeusta. Liitto toteaa, että yliopistojen tutkimus- ja opetushenkilöstön tuottaman materiaalin tekijänoikeuksien luovutuksesta on aina sovittava nimenomaisesti. Työnantajalle ei siirry oikeuksia materiaalin käyttämiseen pelkästään työsuhteen perusteella. Epäselvyyksien välttämiseksi kyseinen momentti tulee poistaa kokonaisuudessaan. Mikäli 31 §:n 3 momenttia ei poisteta, momenttia tulee vähintäänkin täydentää siten, että momentissa todetaan selkeästi, että se ei koske yliopistojen opetus- ja tutkimushenkilöstöä.

Professoriliitto toteaa, että esityksessä on myös muita kohtia, joilla tarpeettomasti vaikeutetaan suomalaisten tutkijoiden asemaa ja siten TKI-toiminnan kannustimia. Ruotsissa vastaavalla esityksellä tähdätään tekijöiden aseman parantamiseen ja yritystoiminnan kasvattamiseen.

13 § Käyttö tiedonloushintaa varten

Liitto tukee pyrkimystä mahdollistaa tiedonloushinta tieteellistä tutkimusta varten.

Liitto toteaa, että kustantajat ovat pyrkineet rajoittamaan tieteellistä tutkimusta varten tapahtuvaa tiedonloushintaa. Liitto kannattaa asiasta säätämistä.

Tiedonloushinta-termi vaatii kuitenkin tarkemman määrittelyn. Säädestä ja sen perusteluja tulee täydentää tältä osin.

Luonnoksen 13b §:n 2 momentin viimeinen virke on epäselvä, tulkinnanvarainen ja ristiriidassa kyseisen kohdan hallituksen esityksen perustelujen kanssa. 7 artiklan tarkoituksena on suojata tiedonloushintaa tekevän tutkijan oikeuksia. Luonnoksen 2 momentin viimeinen virke rajoittaa oikeudenhaltijan oikeuksia laajemmin kuin direktiivissä edellytetään. Viimeinen virke tulee täsmentää.

14 § Teosten käyttäminen opetustoiminnassa ja tieteellisessä tutkimuksessa

Liitto toteaa, että DSM-direktiivin 5.1 artikla mahdollistaisi toisten oikeudenhaltijoiden materiaalin vähäisen käytön tavanomaisessa opetustarkoituksessa. Direktiivissä on tältä osin saatu aikaan tarkoituksenmukainen tasapaino eri tavoitteiden välillä. Luonnoksen 14 § on soveltamisalaltaan paljon direktiivin 5.1 artiklaa laajempi. Tosiasiallisesti luonnoksen 14 § rajoittaisi yliopistoissa annettavaa opetusta.

Yliopistoissa harjoitetaan tutkimusta ja annetaan tutkimukseen perustuvaa opetusta. Yliopistojen toimintaan kuuluu tieteensisäinen keskustelu ja tieteensisäinen kritiikki. Tutkimusjulkaisut ovat yliopistoissa myös opetusjulkaisuja ja tieteensisäisen keskustelun perusta. Yliopistojen toiminnassa pitää hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti käyttää julkistettuja teoksia aivan riippumatta siitä, onko käytöllä yhteyttä suunnitelmiin tai onko käytöllä yhteyttä rajattuun tai avoimeen henkilöpiiriin.

PROFESSORILIITTO
PROFESSORSFÖRBUNDET
FINNISH UNION OF UNIVERSITY PROFESSORS

Tämän johdosta yliopistojen toiminnassa on epätarkoituksenmukaista erottaa toisistaan suunnitelmallinen ja ei-suunnitelmallinen toiminta, opetustoiminta ja tieteellinen tutkimus ja vastaavasti koulutusmarkkinoille tarkoitetut teokset ja tieteellistä keskustelua tai muuta tarkoitusta varten julkaistut teokset.

Korvaussäännös rajoittaisi yliopistoissa annettavaa opetusta pelkällä olemassaolollaan, koska hallinnollisten ongelmien ja oikeudellisen riskin välttämiseksi opettajan olisi syytä välttää käyttämästä toisten oikeudenhaltijoiden materiaalia.

Liiton näkemyksen mukaan DSM-direktiivin 5.1 artiklaa vastaava poikkeus opetuksen havainnollistamista varten kattaisi tarkoituksenmukaisella tavalla opetustarpeet.

Luonnoksen 14 § on myös omiaan heikentämään kotimaisten ja kansalliskielisten tieteellisten kustantajien toimintaedellytyksiä ja sitä kautta kotimaisten tutkijoiden toimintaedellytyksiä. Jos teoksesta saa valmistaa käytön edellyttämät kappaleet, jo valmiiksi uhanalaisten kotimaisten ja kansalliskielisten tieteellisten kustantajien pienet markkinat kutistuvat entisestään. Liitto toteaa, että luonnoksen 19 a § ei poista riskiä kotimaisen kansalliskielisen tieteellisen kustantamisen kuihtumisesta.

Liitto toteaa, että luonnoksessa on oikeansuuntainen ajatus siitä, että koulutusmarkkinoille suunnatun teoksen käyttämisestä maksetaan korvaus tekijöille. Luonnoksessa ei kuitenkaan ole määriteltä, mitä koulutusmarkkinoille suunnatulla teoksella tarkoitetaan. Koska yliopistojen sekä yliopistojen tutkimus- ja opetushenkilökunnan toiminta on kokonaisuudessaan toimintaa tutkimus- ja koulutusmarkkinoilla, täsmällinen määritelmä on tarpeen. Liitto toteaa, että korvauksen maksamisesta aiheutuu hallinnollista työtä. Liitto edellyttää, että korvauksen maksaminen järjestetään niin, että siitä ei aiheudu lisää hallinnollista työtä yliopistojen tutkijoille ja opettajille.

18 § Opetuksessa käytettävät kokoomateokset

18 §:n soveltamisala jää hyvin epäselväksi. Liitto huomauttaa, että koulutusmarkkinoille suunnattua teosta ei ole määriteltä luonnoksessa. Myös kokoomateoksen määritelmä jää epäselväksi. Pykälää voitaisiin tulkita niin, että siinä on ensinnäkin kokoomateoksen määritelmä ja että kokoomateos määritellään teokseksi, "joka muodostetaan useiden tekijöiden teoksista". Pykälää voitaisiin vaihtoehtoisesti tulkita niin, että siihen ei kuulu kokoomateoksen määritelmää ja että sitä sovelletaan kvalifioituihin "kokoomateoksiin". Jälkimmäisessä tapauksessa pykälä rajoittaisi muiden oikeudenhaltijoiden teosten käyttöä silloin, kun kokoomateosta ei ole muodostettu "useiden tekijöiden teoksista".

Epäselvää on, tarkoitetaanko koulutusmarkkinoille suunnatulla teoksella esimerkiksi yliopisto-opetuksessa käytettyjä luentomateriaaleja ja kokoomateoksella yksittäisen tutkijan luentomateriaaleja, joissa on lainattu muiden tekijöiden teoksia.

19 a § Korvausta hallinnoiva organisaatio

Liitto toteaa, että korvausta 19 a § on riippuvainen 14 §:stä, ja viittaa yllä lausuttuun.

29 § Tekijänoikeuden luovutusta koskevan kohtuuttoman sopimusehdon sovittelu

Liitto toteaa, että voimassa olevan lain muotoilu on ehdotettua parempi. Luonnoksessa teoksen kaupallinen arvo painottuu suhteettoman paljon. Luonnoksen muotoilu olisi omiaan sallimaan nykyisin kohtuuttomina ja vastuuttomina pidettäviä käytäntöjä erityisesti yliopistosektorilla, koska yliopistojen tutkimus- ja opetushenkilökunnan tieteellisen ja taiteellisen toiminnan hyödyt näkyvät koko yhteiskunnassa pitkällä aikavälillä ja teosten välittömän kaupallisen arvon mittaaminen olisi vaikeaa, mahdotonta tai ei-mielekkästä. Ehdotettu säännös korostaessaan teoksen kaupallista arvoa tosiasiallisesti syrjii tutkijoita ja taiteilijoita. Palkkaus ei poista oikeutta korvaukseen, ja tältä osin perusteluja tulee muuttaa. Kohtuuttomuuden arvioinnin pitäisi aina perustua kokonaisharkintaan.

PROFESSORILIITTO
PROFESSORSFÖRBUNDET
FINNISH UNION OF UNIVERSITY PROFESSORS

31 § Oikeudenluovutuksen peruminen

Liitto kannattaa ehdotusta siltä osin kuin tekijällä on oikeus perua oikeudenluovutus tai päättää, että oikeudenluovutuksen yksinomainen luonne päättyy, jos teosta ei ole julkaistu kolmen vuoden kuluessa siitä, kun tekijä on omalta osaltaan täyttänyt sopimuksen ehdot ja jos teosta ei tekijän vaatimuksesta huolimatta ole julkaistu kuuden kuukauden kuluessa vaatimuksen esittämisestä. Liitto kannattaa myös esityksen 2 momenttia, jonka mukaan yhteisteosten tekijöiden on käytettävä oikeutta yhdessä.

Sen sijaan pykälän 3 momentti, jonka mukaan, jos teos on luotu täytettäessä työ- tai virkasuhteesta johtuvia työtehtäviä, työnantajalle jäisi ei-yksinomainen oikeus käyttää teosta, tulee poistaa. Työsuhdeolettamasta ei ole lainsäädäntöä tällä hetkellä, eikä siitä ole tarvetta säätää lain tasolla.

Suomessa yliopistoihin ei niin sanotun korkeakoulupoikkeuksen (esim. HE 211:1992) vuoksi sovelleta työsuhdetekijänoikeusolettamaa. Työnantaja ei saa oikeutta hyödyntää työsuhteessa työtehtävien täyttämiseksi syntyneitä tekijänoikeudella suojattuja teoksia ilman erillistä sopimista. Yliopistoissa tekijänoikeuksien siirrosta opetus- ja tutkimustehtävissä toimivien osalta on siis aina sovittava nimenomaisesti. Opettajan perustehtäviin ei kuulu opetusmateriaalin valmistaminen muiden tarpeisiin, vaikka se olisi teknisesti mahdollista, ellei työ sopimuksessa ole nimenomaisesti sovittu opetusmateriaalin tuottamisesta. Mikäli 31 §:n 3 momenttia ei poisteta, momenttia tulee vähintäänkin täydentää siten, että momentissa todetaan selkeästi, että se ei koske yliopistojen opetus- ja tutkimushenkilöstöä.

Yliopistojen, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten opetus- ja tutkimustehtävät ovat sen luonteisia, että niitä suorittaessa syntyvien teosten tekijänoikeus tulee kokonaisuudessaan jäädä työntekijälle. Tätä edellyttävät tieteen, tutkimuksen ja taiteen vapaus ja kehitys. (Tekijänoikeuskomitean III osamietintö. Pj. Jukka Liedes 1987:7 s. 190.)

37 § Tekijän oikeus julkaista teos

Liitto toteaa, että tekijän teoksen julkaisu-oikeuden sitominen teoksen sopimuksen mukaisen hyödyntämisen lakkaamiseen (37 §) aiheuttaa tulkintaerimielisyyksiä. Liitto pitää 15 vuoden aikaa (37 §:n 2 momentti) liian pitkänä, koska teosten kaupallinen elinaika on tosiasiallisesti jo lyhentynyt. Kohtuullinen aika on liiton mielestä 10 vuotta.

38 § Tekijän oikeus rinnakkaistallentaa tieteellinen artikkeli

Suomen tavoitteena on kuulua johtaviin maihin tieteen ja tutkimuksen avoimuudessa. Professoriliitto kannattaa ja tukee tätä tavoitetta.

Rinnakkaistallentamisella edistetään tieteellisten julkaisujen säilymistä ja vahvistetaan niiden saatavuutta. Liitto pitää rinnakkaistallentamista tärkeänä asiana ja kannattaa sen edistämistä. Edistämistä voidaan tehdä monella eri tavalla, kuten tähänkin asti on tehty. Tekijänoikeuslakia tai -asetusta taikka korkeakoulueksintölakia ei ole tarve muuttaa rinnakkaistallentamisen edistämiseksi.

Suomen tavoitteet sekä DSM-direktiivin tai muiden EU-tasoisten säännösten toimeenpano eivät kuitenkaan edellytä rinnakkaistallentamisesta säätämistä. Asia oli edellisen kerran esillä vuonna 2017. Liitto toi tuolloin esiin ongelmat, jotka liittyvät rinnakkaistallentamisesta sääntelemiseen lain tasolla. Suurin puute vuonna 2017 ja nyt lausuttavana olevassa luonnoksessa on tutkijoiden kannalta se, että siinä ei oteta huomioon tekijänoikeuksien omistajien eli tutkijoiden näkökulmaa.

PROFESSORILIITTO
PROFESSORSFÖRBUNDET
FINNISH UNION OF UNIVERSITY PROFESSORS

Yliopistolain mukaan yliopistojen tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta. Edelleen yliopistolain mukaan professorin tulee harjoittaa ja ohjata tieteellistä tutkimustyötä tai taiteellista työtä. Professoreiden ja muiden yliopistojen tutkijoiden päämääränä on saada tieteelliset julkaisunsa julkaistua kunkin alan parhaissa julkaisuissa.

Ehdotetut muutokset on kirjoitettu sellaiseen muotoon, että tutkijalle annettaisiin lisäoikeuksia. Todellisuudessa kyseisillä säännöksillä kuitenkin rajoitettaisiin tutkijoiden oikeuksia.

Ehdotettu muutos tarkoittaisi tosiasiaissa sitä, että tutkija ei voisi enää luovuttaa kaikkia kaupallisia tekijänoikeuksiaan. Usein alan parhaat julkaisut ovat kansainvälisten isojen kustantajien omistuksessa, ja joilla on kustannussopimuksia varten vakioehdot. On olemassa vakioehtoja, joissa edellytetään kaupallisten tekijänoikeuksien luovuttamista kokonaisuudessaan ja on myös olemassa vakioehtoja, joissa niin sanottu embargo-aika on esimerkiksi kolme vuotta. Mikäli ehdotettu muutos säädettäisiin sellaisenaan, suomalainen tutkija joutuisi joko jättämään julkaisunsa julkaisematta tai rikkomaan tietoisesti kustantajan kanssa tekemäänsä sopimusta.

Hallituksen esityksessä ei ole huomioitu sitä tilannetta, että suomalainen tutkija osallistuu kansainvälisten tutkijaryhmän jäsenenä tieteellisen julkaisun julkaisemiseen. Hallituksen esitys ei myöskään käsittele lainkaan sitä, miten kansainväliset julkaisijat jatkossa suhtautuisivat suomalaisten tutkijoiden julkaisujen julkaisemiseen. Muutoksella voisi myös olla merkitystä sille, kuinka houkuttelevana maana Suomea pidettäisiin kansainvälisten tutkijoiden silmissä.

Tiede ja tutkimus ja sitä kautta myös julkaisutoiminta on vahvasti kansainvälistä. Suomen tulisi ensisijaisesti pykiä vaikuttamaan kansainvälisiin käytäntöihin, ja erityisesti EU:n käytäntöihin. Liitto korostaa, että Suomen etuna ei voi olla suomalaisten tutkijoiden asettaminen eriarvoiseen tai huonompaan asemaan muiden maiden tutkijoihin verrattuna. Liitto toteaa, että sen tiedossa ei ole yhtään maata, jossa olisi vastaavanlaista sääntelyä olemassa. Nekin maat, joissa on jotain sääntelyä, ovat rajanneet sääntelyn julkisin varoin rahoitettuihin artikkeleihin.

Luonnos voisi toteutuessaan johtaa siihen, että suomalainen tutkija rikkoo sopimusehtoja ilman omaa syytään. Ehdotuksessa ei oteta kantaa siihen, maksaako Suomen valtio tutkijan sopimusrikkomuksista aiheutuvien oikeudenkäyntien oikeudenkäyntikulut ja mahdollisesti tuomittavat vahingonkorvaukset.

Perustuslaissa turvattuun tutkimuksen vapaukseen kuuluu oikeus julkaista tai olla julkaisematta teos ja vapaus valita julkaisutapa. Useat yliopistot ovat yrittäneet vaatia opetus- ja tutkimushenkilöstöltänsä rinnakkaistallentamista väittämällä yliopistolain 32 §:n 3 momentin vastaisesti tutkimuksen perustuvan direktiovaltaan. Liitto korostaa, että maan hallituksen ei tule edistää yliopistojen pyrkimyksiä murtaa perustuslaissa turvattu tutkimuksen vapaus.

Rinnakkaistallentamista tulee edistää muulla tavoin kuin säätämällä siitä säännös, joka tosiasiallisesti heikentää suomalaisen tutkijan asemaa. Lisäksi 38 § 2 momentti, jonka mukaan kuka tahansa artikkelin tekijöistä voisi rinnakkaistallentaa tieteellisen artikkelin, on ristiriidassa muiden yhteisöomistajuutta koskevien tekijänoikeuslain säännösten kanssa, ja aiheuttaisi toteutuessaan kaoksen.

45 § Esittävä taiteilija

Liitto toteaa, että kyseistä säännöksen soveltamisalaa tulisi täydentää esittävän taiteilijan lisäksi yliopiston tutkimus- ja opetushenkilökunnalla. Liitto huomauttaa, että DSM-direktiivi rinnastaa esittävät taiteilijat tekijöihin.

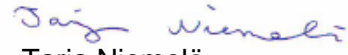

PROFESSORILIITTO
PROFESSORFÖRBUNDET
FINNISH UNION OF UNIVERSITY PROFESSORS

Professoriliitto-Professorsförbundet

Jukka Heikkilä
puheenjohtaja

Tarja Niemelä
toiminnanjohtaja

Lausunnon valmistelija Professoriliiton tekijänoikeustyöryhmän puheenjohtaja, professori Petri Mäntysaari.